

Η συμβολή της δημιουργικής οικονομίας στην αστική αναγέννηση και βιώσιμη ανάπτυξη των πόλεων: Θεωρητική προσέγγιση

Θεοφάνης Γκατζής του Θωμά *

Περίληψη

Στη σύγχρονη εποχή, είναι κοινά παραδεκτό ότι ο ανταγωνισμός που αντιμετωπίζουν οι πόλεις είναι έντονος καθόσον η αλματώδης ανάπτυξη της τεχνολογίας εκμηδένισε χρονικές αποστάσεις. Έτσι γιγαντώθηκε η μετακίνηση ανθρώπινου και χρηματικού κεφαλαίου στο παγκόσμιο στερέωμα, καθώς και η ανάγκη του ανθρώπου να ταξιδεύει. Για να αντιμετωπίσουν, λοιπόν, τις σύγχρονες προκλήσεις, στο διεθνές και εγχώριο περιβάλλον, οι διαχειριστές των πόλεων επιβάλλεται να ακολουθήσουν πολιτικές που θα ικανοποιούν τις ανάγκες, τις επιθυμίες και τις απαιτήσεις των πολιτών του εσωτερικού (κάτοικοι, επιχειρήσεις) και του εξωτερικού περιβάλλοντος (νέοι κάτοικοι, επενδυτές, τουρίστες) αυτών, ενώ παράλληλα θα επιτυγχάνουν τους στόχους της ανάπτυξης, της ενίσχυσης ανταγωνιστικότητας και της αναγνωρισιμότητας των αστικών κέντρων. Μια τέτοια πολιτική είναι η ενθάρρυνση της ανάπτυξης της δημιουργικής οικονομίας, από τις δημοτικές αρχές διαφόρων περιοχών παγκοσμίως, που πρωτοεμφανίστηκε στις αποβιομηχανοποιημένες πόλεις της Δύσης (Μεγάλη Βρετανία και ΗΠΑ) και συνέβαλλε στη βιώσιμη ανάπτυξη και αστική αναγέννηση περιοχών αποτελώντας παράλληλα εργαλείο στρατηγικού πολεοδομικού σχεδιασμού. Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι να διερευνηθεί κατά πόσον η δημιουργική οικονομία συμβάλλει στη βιώσιμη ανάπτυξη και την αστική αναγέννηση πόλεων. Η ενθάρρυνση της δημιουργικής οικονομίας αποτελεί εργαλείο διακυβέρνησης και σχεδιασμού περιοχών από τις αστικές αρχές παγκοσμίως.

Λέξεις κλειδιά: Δημιουργική Οικονομία, Αστική Αναγέννηση, Βιώσιμη Αστική Ανάπτυξη

---

* Οικονομολόγος - Διεθνολόγος, Αρθρογράφος, Απόφοιτος του ΠΜΣ Σχεδιασμός και Ανάπτυξη Τουρισμού και Πολιτισμού του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας.

Αφιερώνω το άρθρο στη μνήμη του πατέρα μου Θωμά...

1. Εισαγωγή

Στη σύγχρονη μεταβιομηχανική εποχή οι δημοτικές αρχές επιδιώκοντας να καταστήσουν ανταγωνιστικές και να αναπτύξουν τις πόλεις τους, καθώς και να προσελκύσουν τουρίστες, νέους κατοίκους και επενδυτές, προβαίνουν στην εφαρμογή της πολιτιστικής αστικής αναγέννησης μέσω της δημιουργίας πολιτιστικών και δημιουργικών βιομηχανιών (π.χ. μουσεία, θεατρικές σκηνές) στα κεντρικά σημεία των πόλεων τους. Έτσι, παρατηρείται μια μεταλλαγή του αστικού τοπίου και μια τάση ανάπτυξης της δημιουργικής οικονομίας με τη συγκέντρωση ομοειδών πολιτιστικών-δημιουργικών οικονομικών δραστηριοτήτων ή αλλιώς δημιουργικών συσπειρώσεων (creative clusters) μέσα στην πόλη.

Επιπρόσθετα, η προσέλκυση και ανάπτυξη αυτών των νέων δραστηριοτήτων μέσα στις πόλεις είναι συνυφασμένη με την ανάπτυξη των πόλεων και την αναζωογόνηση των αστικών τους τοπίων. Έτσι, η αστική αναγέννηση υφίσταται με διάφορες μορφές παγκοσμίως, όπου ενυπάρχουν περιπτώσεις επικέντρων με εστίαση στις επιχειρηματικές δραστηριότητες, επίκεντρα που συνδέονται με κυριαρχία των πολιτιστικών και ύπαρξη συμπληρωματικών ψυχαγωγικών δραστηριοτήτων και επίκεντρα με κυριαρχία ψυχαγωγικών και δευτερευόντως πολιτιστικών δραστηριοτήτων, καθώς και περιαστικές χωρικές συγκεντρώσεις με τη μορφή των εμπορικών κέντρων.

Επιπλέον, η υιοθέτηση της αστικής αναγέννησης, ως πολιτικής αστικής διακυβέρνησης ενδυναμώθηκε λόγω της οικονομικής και κοινωνικής κρίσης που αντιμετώπισαν οι πόλεις της Δύσης μετά το 1970 ως απότοκο της αποβιομηχάνισής τους. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την εγκατάλειψη αρκετών βιομηχανικών κτιρίων στο κέντρο και την υποβάθμιση των περιοχών αυτών όπου διέμεναν χαμηλά εισοδηματικά στρώματα. Αυτά τα πρώην βιομηχανικά κελύφη μετατράπηκαν με την αστική αναγέννηση σε εμπορικά κέντρα και σε θύλακες πολιτισμού (Πολιτιστικές και Δημιουργικές Βιομηχανίες).

Ακολούθησε η υιοθέτηση της πολιτικής ενίσχυσης της δημιουργικής οικονομίας ως μέσο αναγέννησης και βιώσιμης ανάπτυξης, αρχικά, από τους ιθύνοντες των

πόλεων των ΗΠΑ και της Μεγάλης Βρετανίας, καθώς και μεταγενέστερα άλλων τόπων της Ευρώπης (π.χ. Πεκς, Λειψία, Μπιλμπάο, Βαρκελώνη). Στο σημείο αυτό αξίζει να τονιστεί ότι οι αρχές των πόλεων και από άλλους ηγείρους εστιάζουν στην ανάπτυξη της δημιουργικής οικονομίας στον αστικό τους ιστό (π.χ. Πεκίνο, Σαγκάη, Μπουένος Άιρες, Σιγκαπούρη, Μελβούρνη, Ντακάρ) ώστε να επέλθει αστική αναζωογόνηση (urban renewal) και ανάπτυξη (urban development). Αξίζει να σημειωθεί ότι, ενώ δεν μπορεί να υποστηριχθεί ότι ακολουθήθηκε ενιαίο πρότυπο εφαρμογής της αστικής αναγέννησης στις πόλεις κάθε χώρας, εντούτοις οφείλουμε να επισημάνουμε δυο είδη προτύπων: η αμερικανοποιημένη μορφή αστικής αναζωογόνησης, που εστιάζει στη δημιουργία εμπορικών σημείων στο κέντρο μιας πόλης (π.χ. παραλιακό μέτωπο Βαλτιμόρης, Βοστώνης) και η ευρωπαϊκή μορφή αστικής αναγέννησης που στηρίζεται στη δημιουργία πολιτιστικών και δημιουργικών βιομηχανιών στα κέντρα των πόλεων (π.χ. Γλασκόβη) (Stevenson, 2007).

Η δομή της έρευνας αποτελείται από τα εξής κεφάλαια: Το πρώτο κεφάλαιο περιλαμβάνει την εισαγωγή, ενώ στο επόμενο μέρος επιχειρείται μια σύντομη ιστορική αναδρομή στην ιστορία των πόλεων και ειδικά των πόλεων της Δύσης (Μεγάλη Βρετανία και ΗΠΑ) από το τέλος του 18ου αιώνα και μετά, καθώς αποτελεί κομβικό χρονικό σημείο για αυτές λόγω της απαρχής της βιομηχανικής επανάστασης, που οδήγησε στην αύξηση του μεγέθους τους. Επιπρόσθετα, ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στη διερεύνηση του φαινομένου της αποβιομηχάνισης των πόλεων που συνδέεται με τη μεταβιομηχανική πόλη. Στο επόμενο κεφάλαιο ορίζουμε τι είναι η δημιουργική οικονομία και ποια η συμβολή της στην αστική αναγέννηση των πόλεων, ενώ στα επόμενα κεφάλαια εξετάζουμε ποιοι τομείς αποτελούν τις δημιουργικές και πολιτιστικές βιομηχανίες, αναλύουμε ποιες είναι οι δημιουργικές και πολιτικές συσπειρώσεις, προβαίνουμε στην εννοιολογική προσέγγιση του όρου αστική αναγέννηση και αναφέρουμε τους παράγοντες που οδηγούν στη βιώσιμη αστική ανάπτυξη. Τέλος, το τελευταίο κεφάλαιο περιλαμβάνει τα συμπεράσματα της μελέτης.

Η παρούσα επιστημονική μελέτη μπορεί να αποτελέσει χρήσιμο εργαλείο για την εν γένει ακαδημαϊκή κοινότητα, κυρίως, και συγκεκριμένα για εκείνους που έχουν στη σφαίρα των ενδιαφερόντων τους (π.χ. φοιτητές) τη μελέτη πολιτικών αστικής διακυβέρνησης και πρακτικών μετασχηματισμού των πόλεων. Το μεθοδολογικό πλαίσιο που ακολουθείται είναι το εξής: Καταρχήν, παραθέτουμε τους ορισμούς των

εννοιών του παρόντος άρθρου και ακολούθως επιχειρείται να προβούμε σε θεωρητική προσέγγιση του ζητήματος της συμβολής της δημιουργικής οικονομίας στην αστική αναγέννηση και βιώσιμη ανάπτυξη των πόλεων μέσω της βιβλιογραφικής ανασκόπησης.

2. Σύντομη αναδρομή στην ιστορία των πόλεων και προσδιορισμός των βασικών εννοιών της παρούσας εργασίας

2.1 Η βιομηχανική πόλη

Είναι κοινά παραδεκτό ότι για να εξεταστεί κατάλληλα ένα φαινόμενο ή ένα ζήτημα του παρόντος επιβάλλεται να εξετάσουμε το παρελθόν του. Στην προκείμενη περίπτωση μας για να εξετάσουμε πως η δημιουργική οικονομία επηρεάζει την αστική μεταμόρφωση και ανάπτυξη των πόλεων επιβάλλεται, θεωρώντας τις πόλεις σαν ζώντες οργανισμοί που εξελίσσονται -έχοντας παρελθόν, παρόν και μέλλον - να μελετηθούν υπό το ιστορικό τους πρίσμα.

Στην νεότερη ιστορία των πόλεων της Δύσης (π.χ. πόλεις της Μεγάλης Βρετανίας, πόλεις άλλων χωρών της Ευρώπης και πόλεις των ΗΠΑ), διακρίνουμε δύο σημαντικές φάσεις που διαδραμάτισαν καίριο ρόλο στην εξέλιξη των πόλεων. Η μία φάση είναι η εκβιομηχάνιση των πόλεων που συμπίπτει χρονικά με τη βιομηχανική επανάσταση (τέλη 18ου και αρχές 19ου αιώνα) και είχε ως απότοκο τη πληθυσμιακή μεγέθυνση των πόλεων από άτομα που μετανάστευσαν από την ύπαιθρο λόγω αυξημένης ζήτησης εργασίας από τις βιομηχανικές μονάδες που έδρευαν στα αστικά κέντρα (π.χ. Μάντσεστερ, Βαλτιμόρη, Πίτσμπουργκ). Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί ότι οι συνθήκες διαβίωσης των εργατών, σε αυτά, ήταν άθλιες καθότι δεν υπήρχαν υποδομές. Το υπόδειγμα των ομόκεντρων ζωνών του Burgess (1925), που αποτελεί εφαρμογή και εξέλιξη της θεωρίας του von Thunen στις αστικές χρήσεις γης, μας παρέχει μια εικόνα για το πως ήταν χωροθετημένες οι κατοικίες, τα εργοστάσια και τα εμπορικά μαγαζιά σε μια πόλη.

Σύμφωνα με το υπόδειγμα αυτό μια πόλη αποτελείται από 5 κυκλικούς δακτυλίους και διαθέτει τις εξής πέντε ζώνες:

- Την κεντρική επιχειρηματική περιοχή (γραφεία, τράπεζες, ξενοδοχεία και εμπορικά καταστήματα)

- Τη ζώνη μετάβασης (κατοικίες χαμηλών εισοδηματιών και μειονοτήτων, βιομηχανικά κελύφη)
- Τη ζώνη εργατικής τάξης και εργοστασίων
- Τη ζώνη κατοικιών πολιτών με υψηλά εισοδήματα
- Τη ζώνη των καθημερινά μετακινούμενων με σκοπό την εργασία που περιλαμβάνει προαστιακές περιοχές κατοικίας και περιοχές εμπορικών καταστημάτων (Πολύζος, 2015).

2.2 Η μεταφορντική πόλη

Το φορντικό μοντέλο άνθισε στις ΗΠΑ και στην Ευρώπη μέχρι τα μέσα του 20 αιώνα όποτε ξεκίνησε η χωρική αποκέντρωση των σταδίων της παραγωγής (Μακρή και Σκάγιαννης, 2012). Η δεύτερη φάση που είναι γνωστή ως αποβιομηχάνιση των πόλεων εκδηλώνεται στις δεκαετίες του 1970 και του 1980. Βέβαια αξίζει να επισημάνουμε ότι σε κάποιες πόλεις της Δύσης (π.χ. Μάντσεστερ, Πίτσμπουργκ) εκδηλώθηκε με διαφορετικά χαρακτηριστικά και σε διαφορετικές χρονικοί περίοδοι από άλλες (π.χ. στις Ελληνικές βιομηχανοποιημένες πόλεις εκδηλώθηκε χρονικά μεταγενέστερα από το ΗΒ). Εντούτοις, μπορεί να επισημάνουμε κάποιους λόγους που οδήγησαν στο φαινόμενο της αποβιομηχανοποίησης των πόλεων και είναι οι εξής:

1) Η ανάγκη επέκτασης των κτιριακών χώρων των βιομηχανικών μονάδων οδήγησε στη μεταφορά των παραγωγικών δραστηριοτήτων των επιχειρήσεων στον εξωτερικό κύκλο των πόλεων (περιαστική ζώνη) ή στην ύπαιθρο,

2) Το κλείσιμο κάποιων βιομηχανιών που δεν κατάφεραν να προσαρμοστούν στις νέες μεθόδους παραγωγής,

3) Η μεταφορά των δραστηριοτήτων μιας επιχείρησης σε άλλες χώρες λόγω χαμηλότερου κόστους παραγωγής.

Απόρροια της αποβιομηχάνισης ήταν ο μαρασμός των αστικών κέντρων με κύριο χαρακτηριστικό την εγκατάλειψη των βιομηχανικών κτιρίων (βιομηχανικά κελύφη) σε μεγάλη κλίμακα και την ανάδειξη των πολιτιστικών και δημιουργικών βιομηχανιών - που συνιστούν τη δημιουργική οικονομία- ως σημαντικοί παράγοντες της παραγωγικής δραστηριότητας στις πόλεις (Hamnett and Whitelegg, 2007). Η αποβιομηχανοποιημένη πόλη μπορεί να οριστεί και ως μεταβιομηχανική (post-

industrial) που σύμφωνα με τον Shaw είναι η πόλη της οποίας η βιομηχανική δραστηριότητα αποτελεί ένα συνεχές μειωμένο μέρος της οικονομικής δραστηριότητας και στην οποία ο τομέας των υπηρεσιών ενισχύεται ολοένα και περισσότερο αλλάζοντας τη φυσιογνωμία της πόλης των δυο προηγούμενων αιώνων (Shaw, 2001).

3. Τι ορίζουμε ως δημιουργική οικονομία και ποια η συμβολή της στην αστική αναγέννηση των πόλεων

Τα τελευταία χρόνια ολοένα και περισσότερο ακούμε ή διαβάζουμε στον ηλεκτρονικό ή έντυπο τύπο αναφορές για τη δημιουργική οικονομία. Ο όρος δημιουργική οικονομία είναι σχετικά πρόσφατος και χρησιμοποιείται για να περιγράψει έναν ανερχόμενο και συνάμα δυναμικό τομέα της οικονομίας. Αναφέρεται στις οικονομικές δραστηριότητες που σχετίζονται με την πνευματική δημιουργία και τα προϊόντα της και συνδέεται με το σύνολο των πολιτιστικών δραστηριοτήτων που είναι δυνατόν να προστατευθούν νομικά προκειμένου και να κατοχυρωθούν ως εμπορεύσιμα είδη (Ζουμπουλάκης, 2015).

Σύμφωνα με τον Howkins "η δημιουργικότητα και τα οικονομικά δεν είναι κάτι καινούργιο, αλλά αυτό που είναι καινούργιο είναι η φύση και η έκταση της μεταξύ τους σχέσης και το πώς συνδυάζονται ώστε να δημιουργήσουν μία εξαιρετική αξία (extraordinary value) και πλούτο". Έτσι, η δημιουργική οικονομία αναζωογονεί τους κλάδους της παραγωγής, των υπηρεσιών, του λιανικού εμπορίου και της ψυχαγωγίας (Howkins, 2001/2007).

Παράλληλα τα προϊόντα της δημιουργικής οικονομίας χαρακτηρίζονται από τη μοναδικότητα και την ευκολία διάθεσης σε ένα μεγάλο αριθμό ατόμων (Howkins, 2001/2007). Η βιβλιογραφία για τη δημιουργική οικονομία είναι διεπιστημονική και επεκτείνεται στην κοινωνιολογία (Lloyd, 2006; Zukin, 1995), στην πολιτιστική γεωγραφία (Peck, 2005; Scott, 2006), στην πολεοδομία (Landry, 2008) και στα Οικονομικά (Markusen et al. 2008).

Επιπροσθέτως, η ανάπτυξη της δημιουργικής οικονομίας συμβάλλει στην επιτυχή εφαρμογή ενός σχεδίου μάρκετινγκ τόπου (Zukin, 1995). Η δημιουργική οικονομία περιλαμβάνει τη διαφήμιση, την αρχιτεκτονική, το σχέδιο, τη μόδα, τη μουσική, τον κινηματογράφο, τις τέχνες του θεάματος, τις εκδόσεις, την E&A, το λογισμικό, τα

βιντεοπαιχνίδια, την τηλεόραση, τις βιβλιοθήκες και το ραδιόφωνο (Howkins, 2001/2007). Συν τοις άλλοις, σε αυτήν ανήκουν τα μεγάλα πολιτιστικά γεγονότα, όπως είναι η Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης, τα φεστιβάλ (π.χ. Διεθνές Φεστιβάλ Κινηματογράφου Καννών), τα μουσεία, οι εικαστικές τέχνες (π.χ. ζωγραφική, γλυπτική, χαρακτική, κεραμική), η φωτογραφία, η γαστρονομία, τα βιβλιοπωλεία και τεχνολογικά προϊόντα (H/Y, MP3 και κινητή τηλεφωνία).

Θα μπορούσε να θεωρηθεί, ότι και τα Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα και τα ιδιωτικά εκπαιδευτήρια, και τα Ινστιτούτα Επαγγελματικής Κατάρτισης αποτελούν μέρη της δημιουργικής οικονομίας καθόσον οι δραστηριότητές τους παράγουν «αξίες δημιουργίας» και αποφέρουν έσοδα από δίδακτρα, χορηγίες, ερευνητικές εργασίες και μελέτες. Για να εξετάσουμε τη συμβολή τους στην ανάπτυξη ενός τόπου θα πρέπει να υπολογιστούν κυρίως τα κατά κεφαλή χρηματικά ποσά που αναλώνονται - για στέγαση (αφορά τους μη μόνιμους κατοίκους), ενδυμασία, τροφή και ψυχαγωγία- από τους μόνιμους και μη κατοίκους της περιοχής που διαθέτουν την ιδιότητα του φοιτητή και του σπουδαστή, αλλά και εκείνων που ανήκουν στο προσωπικό των παραπάνω ιδρυμάτων (καθαρίστριες, τεχνικό ανθρώπινο δυναμικό, διοικητικό προσωπικό, καθηγητές). Η δημιουργική οικονομία είναι συνδεδεμένη με την οικονομία της γνώσης και τις νέες τεχνολογίες. Τα κύρια ζητήματα που αφορούν τη δημιουργική οικονομία εντοπίζονται σε τρία πεδία μελέτης (Lazzeretti et al., 2008):

- Δημιουργικοί κλάδοι
- Δημιουργική οικονομία
- Δημιουργικές πόλεις

Οι δημιουργικοί κλάδοι (ΔΚ), που αποτελούν το βασικό πυρήνα της έννοιας της δημιουργικής οικονομίας είναι: η διαφήμιση, η αρχιτεκτονική, το σχέδιο, η μόδα, ο κινηματογράφος, η γαστρονομία, η μουσική, το ραδιόφωνο, η τηλεόραση, οι εκδόσεις, οι εικαστικές και παραστατικές τέχνες, τα μουσεία, τα ηλεκτρονικά παιχνίδια και το λογισμικό (βλ. πίνακα 1). Οι κλάδοι αυτοί φαίνεται να παρουσιάζουν ισχυρές τάσεις συγκέντρωσης σε μητροπολιτικές περιοχές (Χατζηδημητρόγλου, 2013).

Η δημιουργική οικονομία αναφέρεται στο επίπεδο των δεξιοτήτων και όχι σε ένα συγκεκριμένο οικονομικό τομέα όπως οι δημιουργικοί κλάδοι (Florida, 2002). Ουσιαστικά αυτή περιλαμβάνει εξειδικευμένους εργαζόμενους από τους δημιουργικούς κλάδους, αλλά και από άλλους κλάδους που σχετίζονται με τη γνώση

(νομικά, οικονομικά, εκπαίδευση, έρευνα και ανάπτυξη). Τα άτομα που αποτελούν τη δημιουργική τάξη (δημιουργικά άτομα και με ταλέντο) προτιμούν να ζουν σε πόλεις με διαφορετικό πληθυσμό και ανεκτική ατμόσφαιρα (Florida, 2002). Επίσης, στόχος είναι η προσέλκυση των δημιουργικών ατόμων και όχι τόσο των δημιουργικών επιχειρήσεων σε μία περιοχή. Έτσι, η εσωτερική μετανάστευση κατέχει κύριο ρόλο στην έννοια της δημιουργικής τάξης (Bontje & Musterd, 2009). Οι δημιουργικές πόλεις αρχικά σχετίζονταν με τους δημιουργικούς κλάδους, αλλά πλέον είναι πόλοι έλξης και για τη δημιουργική τάξη, γι' αυτό πλέον διακρίνεται η ικανότητα της πόλης να έλκει και να διατηρεί τα δημιουργικά άτομα (Lazzeretti et al., 2008). Στο σημείο αυτό, θα ήταν χρήσιμο να επισημανθεί ότι σύμφωνα με τη διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για το εμπόριο και την ανάπτυξη η δημιουργική οικονομία ορίζεται "ως μία εξελισσόμενη έννοια που βασίζεται στα δημιουργικά στοιχεία που προκαλούν οικονομική ανάπτυξη (generating economic growth)" (UNCTAD, 2010).

Σύμφωνα με τον Levickaité (2011) πέντε είναι τα προαπαιτούμενα για την ανάπτυξη της οικονομίας του πολιτισμού και της δημιουργίας ():

- (i) η τεχνολογία (technology), δηλαδή η εφαρμοσμένη ανθρώπινη γνώση,
- (ii) το ταλέντο (talent) και η ιδιαίτερη ταυτότητα, δηλαδή το ανθρώπινο κεφάλαιο,
- (iii) η ανεκτικότητα (tolerance), δηλαδή η άρση κάθε φυσικού ή άλλου εμποδίου μεταξύ κοινοτήτων, πόλεων και περιφερειών που περιορίζει ή αποθαρρύνει την πρόσβαση και τη συμμετοχή του πολίτη στην κοινωνία της γνώσης, της πληροφορίας και της καινοτομίας,
- (iv) η επιλογή του χώρου εγκατάστασης και
- (v) ο πειραματισμός (experimentation), δηλαδή η εμπειρία από τη διαρκή εισαγωγή νέων ιδεών, προϊόντων και διαδικασιών παραγωγής.

Επιπρόσθετα, η δημιουργική οικονομία συμβάλλει στην αστική αναγέννηση (Garcia, 2004; Hall, 2000; Miles & Paddison, 2005) και στην ενίσχυση της εικόνας της πόλης με σκοπό την προσέλκυση επενδυτών, επισκεπτών και νέων κατοίκων (Evans, 2001b). Παράλληλα συνδέεται με την πολιτική ατζέντα που περιλαμβάνει θέματα αειφόρου ανάπτυξης των πόλεων (Campbell, 1996 και Greenberg, 2013). Τέλος, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι η δημιουργική οικονομία είναι το σύνολο των στοιχείων που συνθέτουν τη νέα (π.χ. τεχνολογικά προϊόντα) με την πολιτιστική οικονομία (π.χ. μουσεία, παραστατικές τέχνες). Αξίζει να σημειωθεί ότι η Μεγάλη Βρετανία υπήρξε η πρώτη χώρα που έδωσε έμφαση στο νέο οικονομικό κλάδο της

δημιουργικής οικονομίας (Σπανουδάκη, 2013) και η έκθεση της UNESCO επιβεβαιώνει τη δημιουργική οικονομία ως μια από τις πιο ραγδαία αναπτυσσόμενους τομείς της παγκόσμιας οικονομίας (UNESCO, 2013).

Η ανάπτυξη του τομέα της δημιουργικής οικονομίας έχει ήδη εφαρμοστεί σε περιοχές παρηκμασμένες, ως μέσο ομαλής μετάβασης στη μεταβιομηχανική εποχή (Yelinek, 2009; Σουλιώτης, 2009; Hall, 2000; Biancini, 1993: 22), με σκοπό την αποφυγή μιας σειράς αρνητικών επιπτώσεων από την απότομη και βίαιη αυτή μετάβαση (Miles & Paddison, 2005). Κάποιοι μελετητές, υποστηρίζουν ότι αστικοί εγκαταλελειμμένοι χώροι επαναχρησιμοποιήθηκαν για την ανάπτυξη δημιουργικών και πολιτιστικών επιχειρήσεων (Zukin, 1982/ 1995; Hutton, 2004; Lloyd, 2006: 519). Γίνεται λοιπόν εμφανής η χρήση της δημιουργικής οικονομίας, μέσω των πολιτιστικών και τεχνολογικών στοιχείων που τη συνθέτουν, ως μέσο επίτευξης, κυρίως, οικονομικών στόχων στα χνάρια των πολεοδομών της δεκαετίας του '80 (Γοσποδίνη, 2006) χωρίς, όμως να παραμελούνται η προώθηση της κοινωνικής ισορροπίας και η βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων.

Το μοντέλο της δημιουργικής πόλης και η επιτυχία του στηρίζονται στο γεγονός πως μορφωμένοι και ταλαντούχοι επαγγελματίες, κυρίως, από το χώρο της κατανάλωσης και του πολιτισμού προτιμούν και επιλέγουν να ζουν σε πόλεις και περιοχές που διακρίνονται για την ποιότητα του αστικού χώρου (Clark et al., 2002; Lloyd, 2002). Ο πολιτισμός δεν λειτουργεί μόνο ως μέσο ανάπτυξης, αλλά και ως αποτέλεσμα της αναπτυξιακής διαδικασίας τον οποίο μια νέα μέση τάξη, η δημιουργική (creative class) όπως ισχυρίζεται ο Florida (2002) ή η πληροφοριακή (informational class) κατά τον Castells (Clark, et al., 2002), επιζητά κάνοντας εμφανή στην πόλη το πεδίο αποτύπωσης της κοινωνικο-οικονομικής βάσης στο χώρο (Δημόπουλος και Σιόλας, 2009).

4. Πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες

Συχνά αντί της έννοιας της δημιουργικής οικονομίας χρησιμοποιείται η έννοια «πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες» αν και θεωρείται ότι η Δημιουργική Οικονομία έχει ευρύτερο πλαίσιο. Επιπρόσθετα, μερικές φορές γίνεται διάκριση του όρου των δημιουργικών και πολιτιστικών βιομηχανιών, όπου ο δεύτερος αποτελεί υποκατηγορία του πρώτου (Σπανουδάκη, 2013).

Σε αντίθεση με τον όρο «πολιτιστικές βιομηχανίες» (Pratt, 2005), οι «δημιουργικές βιομηχανίες» είναι ένας πολιτικός όρος που χρησιμοποιήθηκε από τη βρετανική Κυβέρνηση των Εργατικών το 1997 (Flew & Cunningham, 2010). Ωστόσο, ορισμένοι ερευνητές χρησιμοποιούν τους δύο όρους εναλλακτικά (Hall, 2000; Drake, 2003), ενώ άλλοι κάνουν διαφοροποιήσεις. Για παράδειγμα, ο Garnham υποστηρίζει ότι οι δημιουργικές βιομηχανίες περιλαμβάνουν επίσης τις βιομηχανίες της τεχνολογίας των πληροφοριών, οι οποίες δεν περιλαμβάνονται γενικά στις πολιτιστικές βιομηχανίες (Garnham, 2005). Ακόμη, σύμφωνα με το Υπουργείο Πολιτισμού, Μέσων Ενημέρωσης και Αθλητισμού του Ηνωμένου Βασιλείου «δημιουργικές βιομηχανίες» είναι "οι δραστηριότητες που προέρχονται από τη δημιουργικότητα, την ικανότητα και το ταλέντο του ατόμου και οι οποίες έχουν τη δυνατότητα να δημιουργούν πλούτο και θέσεις εργασίας μέσω της γένεσης και της αξιοποίησης της πνευματικής ιδιοκτησίας" (DCMS, 2001).

Οι δεκατρείς τομείς που αποτελούν τις «δημιουργικές βιομηχανίες» είναι η διαφήμιση, η αρχιτεκτονική, η τέχνη και οι αντίκες της αγοράς, ο σχεδιασμός, η μόδα, τα φιλμ και τα βίντεο. Επιπροσθέτως, τα διαδραστικά λογισμικά ελεύθερου χρόνου (βιντεοπαιχνίδια), η μουσική, οι εικαστικές και παραστατικές τέχνες, οι εκδόσεις, τα λογισμικά και οι υπηρεσίες υπολογιστών, η τηλεόραση και το ράδιο (DCMS, 2001).

Πίνακας 1: Προτεινόμενη ταξινόμηση του πολιτιστικού και δημιουργικού τομέα

	ΚΥΚΛΟΙ	ΤΟΜΕΙΣ	ΥΠΟΤΟΜΕΙΣ	
ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ	ΠΥΡΗΝΑΣ ΤΕΧΝΩΝ	Εικαστικές τέχνες	Χειροτεχνία-ζωγραφική γλυπτική-φωτογραφία	
		Τέχνες θεάματος	Θέατρο-Χορός-Τσίρκο-Φεστιβάλ	
		Κληρονομιά	Μουσεία-βιβλιοθήκες-αρχαιολογικοί χώροι	
	ΚΥΚΛΟΣ 1: ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΚΛΑΔΟΙ		Φίλμ και βίντεο	
			Τηλεόραση και ραδιόφωνο	
			Βίντεο-παιχνίδια	
			Μουσική	Αγοραπωλησία ηχογραφημένης μουσικής-«ζωντανές» μουσικές παραστάσεις- έσοδα συναυλιών
			Βιβλία και Τύπος	Έκδοση βιβλίων-περιοδικών-Τύπου
	ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ	ΚΥΚΛΟΣ 2: ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟΙ ΚΛΑΔΟΙ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ	Σχέδιο	Σχέδιο μόδας, γραφιστικό σχέδιο, σχέδιο εσωτερικού χώρου, σχεδιασμός προϊόντος
			Αρχιτεκτονική	
Διαφήμιση				
ΚΥΚΛΟΣ 3: ΣΥΝΑΦΕΙΣ ΚΛΑΔΟΙ		Κατασκευή Η/Υ, κατασκευή MP3, βιομηχανία κινητής τηλεφωνίας, τεχνολογίες πληροφορικής - επικοινωνιών .		

Πηγή : (Kea, 2016)

Σε γενικές γραμμές οι περισσότερες χώρες εντάσσουν στις Πολιτιστικές και Δημιουργικές Βιομηχανίες τους εξής τομείς:

1. Διαφήμιση και Αρχιτεκτονική
2. Τέχνη, Αντίκες και Πολιτιστική κληρονομιά
3. Ηλεκτρονικά παιχνίδια
4. Χειροτεχνία, Σχεδιασμός και Μόδα
5. Φιλμ και βίντεο
6. Μουσική και Τέχνες του θεάματος
7. Εκδόσεις, εκτυπώσεις και Λογισμικό
8. ΜΜΕ (ψηφιακά και συμβατικά).

(Λαζαρέτου, 2014)

Πρόσθετα, σημαντικό τμήμα των Πολιτιστικών και Δημιουργικών Βιομηχανιών είναι τα μουσεία, οι βιβλιοθήκες, η φωτογραφία και οι εικαστικές και παραστατικές τέχνες (Αυδίκος, 2014). Ακόμα, οι αρχαιολογικοί χώροι, οι χώροι μουσικής (π.χ. τα Μέγαρα Μουσικής) και παροχής γαστρονομικών υπηρεσιών, τα θεματικά πάρκα (π.χ. «Ντίσνεϋλαντ» στη Σαγκάη και «Μύλος των Ξωτικών» στα Τρίκαλα) εντός των αστικών ιστών και τα βιβλιοπωλεία θα μπορούσαν να ενταχθούν στη δημιουργική οικονομία εφόσον είναι φορείς έκφρασης πολιτισμού και δημιουργικότητας. Το 1970, η παρακμή των παραδοσιακών μεταποιητικών βιομηχανιών και η αναδιάρθρωση του παγκόσμιου καπιταλισμού πυροδότησαν μια παγκόσμια ύφεση που χαρακτηρίζονταν από αποβιομηχάνιση και διαρθρωτική ανεργία στη Δυτική Ευρώπη και τις Ηνωμένες Πολιτείες (Logan & Molotch, 1987; Short et al., 1993; Zukin, 1982). Έτσι, οι ιθύνοντες των πόλεων αναζήτησαν ένα νέο πρόγραμμα, για την τοπική και την περιφερειακή οικονομική ανάπτυξη, που ενσωμάτωνε στο στρατηγικό σχεδιασμό αυτών τον πολιτισμό (Binns, 2005).

Στο σημείο αυτό μπορεί να επισημανθεί, ότι η αποβιομηχάνιση που σημειώθηκε στη Νέα Υόρκη μετά το 1975 προκάλεσε αστική υποβάθμιση και οικονομικά προβλήματα. Τα παραπάνω όμως ζητήματα αντιμετωπίστηκαν με μέτρα που ανανέωσαν τη πόλη, όπως ήταν η ανακαίνιση παλιών βιομηχανικών κτιρίων που στέγασαν καλλιτεχνικές δραστηριότητες και εταιρείες. Επιπροσθέτως, ο τομέας των εταιρειών που συνδέεται με τις καλλιτεχνικές δραστηριότητες άρχισε να περιγράφεται

ως δημιουργική οικονομία, περιλαμβάνοντας τον αστικό σχεδιασμό, την πράσινη ενέργεια και όλους τους τομείς που αναπτύσσεται η ανθρώπινη δημιουργικότητα (Σπανουδάκη, 2013). Αυτό σηματοδότησε την επιστροφή στην χρήση των ανθρώπινων πόρων και τη «λήξη» της βιομηχανικής εποχής όπου σημαντικοί πόροι θεωρούνταν οι πρώτες ύλες όπως ο άνθρακας (Tajtakova & Olejarovab, 2012).

Οι Πολιτιστικές και Δημιουργικές Βιομηχανίες στην ΕΕ καταλαμβάνουν ολοένα και μεγαλύτερο ρόλο στις διαδικασίες οικονομικής μεγέθυνσης των εθνικών και περιφερειακών οικονομιών, καθώς απασχολούν πάνω από 8 εκατομμύρια εργαζομένους. Προσέτι, οι περίπου 1,5 εκατομμύρια πολιτιστικές και δημιουργικές επιχειρήσεις που αναπτύχθηκαν με γοργούς ρυθμούς τα τελευταία δέκα χρόνια διαθέτουν κύκλο εργασιών 650 δισ. ευρώ (Αυδίκος, 2014). Ακόμη, αυτές συνίστανται, κυρίως, από μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις που είναι ανεξάρτητες (Scott, 2004) και παράλληλα αποτελούν την κύρια κινητήρια δύναμη της καινοτομίας και της δημιουργικότητας (Hallencreutz & Lundequist, 2003; O'Connor, 1998).

Στη βιβλιογραφία (Mato, 2009; Miller, 2009; UNCTAD, 2010) ο όρος «δημιουργικές και πολιτιστικές βιομηχανίες» εμπεριέχει συνήθως όλες τις επιχειρήσεις παραγωγής εμπορεύσιμων αγαθών υψηλού αισθητικού ή συμβολικού χαρακτήρα που η χρήση τους αποσκοπεί στον ερεθισμό των βιωματικών αντιδράσεων του καταναλωτή. Το τελικό προϊόν αποτελεί δημιούργημα πνευματικής ιδιοκτησίας και υπάγεται στη νομοθεσία περί προστασίας των πνευματικών δικαιωμάτων. Ο όρος «δημιουργικές βιομηχανίες» (Throsby, 2001) περιλαμβάνει όλες τις επιχειρήσεις που έχουν ως πυρήνα της δραστηριότητάς τους την «ικανότητα για δημιουργία» (creation) με την έννοια της διανοητικής και κοινωνικής διεργασίας για την παραγωγή νέων ιδεών, εννοιών, σχεδίων, συνδέσμων, διαδικασιών και συσπειρώσεων.

Οι νέες ιδέες επιβάλλεται να είναι πρωτότυπες, προσωπικές, με περιεχόμενο (Howkins, 2001/2007) και ικανές να οδηγήσουν σε ένα συγκριτικό οικονομικό πλεονέκτημα (Florida, 2003). Σύμφωνα με την πράσινη βίβλο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στο άρθρο 2 της πρότασης του προγράμματος-πλαϊσίου «Δημιουργική Ευρώπη» ως πολιτιστικός και δημιουργικός τομέας ορίζεται "κάθε τομέας του οποίου οι δραστηριότητες βασίζονται σε πολιτιστικές αξίες και αποτελούν προϊόν καλλιτεχνικής και δημιουργικής έκφρασης ανεξάρτητα από το αν αυτές οι

δραστηριότητες διαθέτουν ή όχι ως γνώμονα την αγορά και το είδος της δομής που τις ασκεί " (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2011). Σύμφωνα με τον παραπάνω ορισμό που βασίζεται στο «υπόδειγμα των ομόκεντρων κύκλων» (Throsby, 2001 & Kea, 2006), όσο πιο έντονο είναι το περιεχόμενο της καλλιτεχνικής, πολιτιστικής και δημιουργικής έκφρασης ενός προϊόντος, τόσο περισσότερο νομιμοποιείται να συμπεριληφθεί στο σκληρό πυρήνα της πολιτιστικής και δημιουργικής οικονομίας.

Επιπροσθέτως, οι πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες συνδέουν τον πολιτισμό με την οικονομία και την κοινωνία (Galloway & Dunlop, 2007), ενώ σε σύγκριση με τις παραδοσιακές βιομηχανίες, οι δημιουργικές βιομηχανίες είναι πιο βαθιά ενσωματωμένες στο αστικό περιβάλλον και την τοπική πολιτική οικονομία (Davis et al., 2009). Συν τοις άλλοις, σε κάποιες πόλεις το ποσοστό απασχόλησης στις δημιουργικές βιομηχανίες είναι υψηλότερο σε σχέση με τα κράτη που ανήκουν. Επί παραδείγματι, το επίπεδο απασχόλησης των δημιουργικών βιομηχανιών στην Αυστρία είναι 4%, και 14% στη Βιέννη, στη Γερμανία 3% και 8% στο Βερολίνο, ενώ στο Ηνωμένο Βασίλειο 5% και 8% στο Λονδίνο (Foord, 2008).

5. Δημιουργικές και πολιτιστικές συσπειρώσεις

Οι δημιουργικές και πολιτιστικές συσπειρώσεις (creative & cultural clusters) είναι ο κύριος μηχανισμός για την ανάπτυξη της δημιουργικής οικονομίας. Αυτές περιέχουν μια σαφώς υψηλή συγκέντρωση πολιτιστικών εγκαταστάσεων και άλλων συναφών δραστηριοτήτων, όπως βιβλιοθήκες και κέντρα αναψυχής (Roodhouse, 2006; Wansborough & Mageean, 2000).

Παράλληλα, οι Δημιουργικές και Πολιτικές Συσπειρώσεις βρίσκονται στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος των αστικών μελετών τις τελευταίες δύο δεκαετίες (Crewe & Beaverstock, 1998; Pratt, 2000; Florida, 2002; Scott, 2004; Evans, 2009). Σύμφωνα με έναν άλλο μελετητή η συγκέντρωση των δημιουργικών και πολιτιστικών δραστηριοτήτων (spatial concentration) αποτελεί μια βασική έκφραση της δημιουργικής οικονομίας (Chatterton, 2000). Η γειτνίαση ομοειδών και σχετιζόμενων δραστηριοτήτων (McCann, 2002: 98), καθώς και η δημιουργία επικέντρων (clusters) αποτελεί μια κλασσική μέθοδο και ένα γενικευμένο φαινόμενο (fractal phenomenon) για την ανάπτυξη του τομέα της δημιουργικής οικονομίας στα αστικά κέντρα (Porter, 2008: 215).

Για το λόγο αυτό συχνά παρατηρούνται σχεδιασμένες πολιτικές ανάπτυξης πολιτιστικών επιχειρήσεων (institutionally developed), παρότι ορισμένες φορές η δημιουργία επικέντρων δεν αποτελεί απόρροια πολεοδομικών πρακτικών (originally developed) (Mommmaas, 2004) που στοχεύουν τόσο στην ευημερία των επιχειρήσεων αυτών καθ' αυτών, όσο και στην άνθηση και στην εμπορική προώθηση των περιοχών. Χαρακτηριστικά παραδείγματα εξειδικευμένων πολιτιστικών επικέντρων είναι η συσπείρωση ποπ μουσικής και ψυχαγωγίας στο - Westergasfabriek του Άμστερνταμ ,σε χώρο που παλαιότερα στέγαζε εργοστάσιο αερίου- και η συσπείρωση ψυχαγωγίας στο Witte de Withstraat του Ρότερνταμ (Γοσποδίνη, 2006).

Οι συστάδες των πολιτιστικών και δημιουργικών βιομηχανιών δημιουργούνται σε εγκαταλελειμμένες βιομηχανικές ζώνες, σε προκουμαίες και σε περιοχές κοντά στα κέντρα των πόλεων από επιχειρήσεις μικρού και μεσαίου μεγέθους που σχετίζονται με τις τέχνες, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και την ψυχαγωγία (Brown et al., 2000; Miles, 2005).

Οι δημιουργικές συσπειρώσεις διακρίνονται σε τέσσερις κύριες κατηγορίες :

1. Το δημιουργικό σύμπλεγμα με βάση τη χωρική εγγύτητα σε έναν πολιτιστικό / δημιουργικό τομέα (π.χ. κινηματογράφος στο Χόλυγουντ, πολυμέσα στο Σαν Φρανσίσκο, βιντεοπαιχνίδια στο Μόντρεαλ, σχεδιασμός στο Σεντ Εντιέν και μόδα στο Μιλάνο)
2. Δημιουργικές και Πολιτιστικές Συσπειρώσεις που βασίζονται στην αναγνώριση της τοπικής τεχνογνωσίας με ένα σήμα ή ετικέτα (π.χ. πορσελάνη Λιμόζ)
3. Κληρονομιάς ή συσπειρώσεις μουσείων (π.χ. η Συνοικία των Μουσείων στη Βιέννη, τη Βενετία και το Άμστερνταμ όπως βλέπουμε στην εικόνα 1), και
4. Μητροπολιτικές πολιτιστικές συσπειρώσεις που δημιουργούνται από τις δημόσιες αρχές για την αποκατάσταση των αστικών χώρων ή την αντιμετώπιση των παραδοσιακών βιομηχανιών που έχουν καταρρεύσει (Morteau, 2014)

Εικόνα 1: Συνοικία Μουσείων στη Βιέννη

Πηγή: (Chinadaily, 2012)

Μπορεί λοιπόν να ειπωθεί ότι, σε πολλές πόλεις, οι πολιτιστικές και δημιουργικές συστάδες θεωρούνται ως πανάκεια για την οικονομική και την περιβαλλοντική επιβίωσή τους, καθώς και την ευημερία τους (Bell & Jayne, 2004; Evans, 2001a: 180). Ο Florida είναι από τους ερευνητές που ενθαρρύνει την ομαδοποίηση ή τη γεωγραφική συγκέντρωση δημιουργικών βιομηχανιών (Florida, 2003), ενώ υφίστανται επικρίσεις για το μοντέλο αυτό από άλλους (Martin & Sunley, 2003; Pacheco- Vega, 2007). Οι Δημιουργικές και Πολιτιστικές Συσπειρώσεις εδρεύουν συχνά σε περιοχές όπου παρατηρούνται μικτές χρήσεις γης με την ύπαρξη επιχειρηματικών περιοχών, κατοικιών, πανεπιστημίων, πρώην βιομηχανικών κελυφών, νέων βιομηχανικών περιοχών και ζωνών πολιτιστικής κληρονομιάς (Nachum & Keeble, 2003).

Οι δημιουργικές και πολιτιστικές συσπειρώσεις διαθέτουν τρία χαρακτηριστικά: Πρώτον στεγάζονται, σε αρκετές περιπτώσεις, σε πρώην βιομηχανικά κτίρια και αποθήκες. Δεύτερον στεγάζονται στις εσωτερικές περιοχές των πόλεων όπου τα ενοίκια των σπιτιών είναι χαμηλά και τρίτον πρέπει να υφίστανται σε ένα ελεύθερο, ευέλικτο και ενεργό περιβάλλον, ώστε να μπορεί κάποιος να εργαστεί. Αυτά τα τρία χαρακτηριστικά καθορίζουν αν μια περιοχή μπορεί να αποτελέσει μια δημιουργική συσπείρωση (Jinfeng & Kagawa, 2009).

Η ανάπτυξη των δημιουργικών σχηματισμών συνδέεται με την αγορά, την πολιτιστική και οικονομική κατάσταση, τον αστικό χώρο, τη βιώσιμη αστική ανάπτυξη, αλλά και με άλλους παράγοντες όπως η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας, η περιφερειοποίηση και οι τεχνικές συνθήκες. Οι δημιουργικές ζώνες είναι τόπος συνάντησης διαφορετικών ιδεών, όπου δημιουργούνται νέα δημιουργικά προϊόντα και υπηρεσίες (Zhong, 2012). Επίσης, αυτές διευκολύνουν τη μεταφορά της γνώσης και ενθαρρύνουν τη συλλογική μάθηση που είναι κλειδιά για την σύγχρονη καινοτομία (Feldman, 1994). Αξίζει να επισημανθεί ότι οι δημιουργικές συσπειρώσεις έχουν αναγνωριστεί ως αναπόσπαστο μέρος της ευρύτερης στρατηγικής του μάρκετινγκ τόπου (Bayliss, 2004), καθώς συντελούν στην προώθηση της εικόνας ή της φήμης μιας πόλης ή μιας περιοχής, προσελκύοντας τουρίστες και επενδυτές (Miles, 2005; Brown et al., 2000).

Πίνακας 2:Επισκόπηση των σημαντικότερων ομαδοποιήσεων Πολιτιστικών και Δημιουργικών Βιομηχανιών διεθνώς

Δημιουργικό και πολιτιστικό τμήμα	Συγγραφέας-Πόλη-Δημιουργική συσπείρωση
Τα νέα μέσα/ νέες τεχνολογίες	Pratt (2000): Σίλικον Βάλεϋ (Καλιφόρνια, ΗΠΑ), Νέα Υόρκη (ΗΠΑ) Pratt (2005): Σαν Φρανσίσκο (ΗΠΑ) Neft (2004): Νέα Υόρκη
Ταινίες/τηλεοπτική παραγωγή	Scott (2002, 2005): Χόλγουντ Bassett et al. (202): Μπρίστολ (ΗΒ) Coe (2000, 2001): Βαγκούβερ (BC, Canada) Mossig (2004): Κολωνία (Γερμανία) , Turok (2003): Σκωτία (ΗΒ), Kratke (2002): Πότσδαμ(Γερμανία)
Σχεδιασμός	Molotch (1996): Λος Άντζελες (ΗΠΑ) Vernaek & Lefebvre (2002): Νορ-Πα-ντε-Καλαί (Γαλλία) Julier (2005): Βαρκελώνη (Ισπανία) Bell & Jayne (2003): Στράτφορντσαϊρ (ΗΒ)
Τέχνη/ κατασκευαστές	Pollard (2004): Jewellery, Μπέρμιγχαμ (ΗΒ) Scott (1994): Jewellery, Λος Άντζελες/Μπανγκόκ (Ταϊλάνδη)
Διαφήμιση	Newman & Smith (2000): Λονδίνο (ΗΒ) Grabher (2001): Λονδίνο, Lesley (1997): Νέα Υόρκη

Μουσική	Brown et al. (2000): Μάντσεστερ και Σέφιλντ (HB) Moss (2002): Σέφιλντ Gibson et al. (2002): Αυστραλία
Μόδα/ Ένδυση	Crewe (1996): Νότιγγαμ (UK) Ran Tisi (2002): Νέα Υόρκη

Πηγή: (Chapain & Comunian, 2010)

6. Εννοιολογική προσέγγιση του όρου αστική αναγέννηση

Ένας ορισμός για την αστική αναγέννηση είναι ο εξής: "Αστική αναγέννηση ορίζεται η διαδικασία που μετέρχονται οι ιθύνοντες των πόλεων προκειμένου να επιλύσουν τα αστικά προβλήματα και να επιφέρουν βελτίωση στην οικονομική, κοινωνική και περιβαλλοντική κατάσταση των περιοχών που υπόκεινται σε αλλαγές" (Roberts, 2000). Σύμφωνα με τους Roberts και Sykes, η αστική αναγέννηση γίνεται αντιληπτή ως ένας μακροπρόθεσμος κύκλος δραστηριοτήτων, όπου δεν υπάρχουν «γρήγορες πρακτικές επιδιόρθωσης» ή μόνιμες λύσεις (Roberts και Sykes, 2000).

Ο Couch (1990) υποστηρίζει ότι η αστική αναγέννηση είναι μια διαδικασία ουσιαστικής μεταβολής της αστικής ανάπτυξης με γενικό σκοπό και δράση χωρίς σαφή μέθοδο προσέγγισης. Ο Οικονόμου (2004) με τη σειρά του υποστηρίζει " η αστική αναγέννηση περιλαμβάνει παρεμβάσεις αστικής ανασύνθεσης, απασχόλησης και στέγασης που συνδέονται με νομικές και θεσμικές διαστάσεις της γης και της ανάπτυξής της, καθώς και με θέματα οργάνωσης και διαχείρισης λειτουργίας σε οριζόντιο επίπεδο ". Προσθέτως, υφίσταται ιεραρχημένη αλλά αμφίδρομη σχέση μεταξύ συνολικής πολεοδομικής πολιτικής αστικής αναγέννησης και αναπλάσεων δηλ. παρεμβάσεων με έμφαση στο φυσικό σχεδιασμό (Οικονόμου, 2004). Οι παράγοντες που αποτελούν τις αιτίες της αστικής αναγέννησης είναι οι αλλαγές στην οικονομία, η απασχόληση, οι κοινωνικοί παράμετροι, η φυσική αχρηστία, οι νέες οικιστικές ανάγκες, οι περιβαλλοντικές συνθήκες και η εισαγωγή της βιώσιμης ανάπτυξης στο αστικό γίνεσθαι (Roberts & Sykes , 2000).

Επιπρόσθετα, η αστική αναγέννηση έχει οριστεί ως η διαδικασία αναστροφής της οικονομικής, κοινωνικής και φυσικής παρακμής στις πόλεις όταν οι δυνάμεις της αγοράς δεν αρκούν (Adair et al., 2003). Με τη συμβολή αυτής επιχειρείται να αποδοθούν εγκαταλελειμμένα κτίρια και εκτάσεις γης σε κερδοφόρα χρήση, καθώς

και να δημιουργηθούν νέες μορφές απασχόλησης εκεί όπου έχουν απωλεσθεί θέσεις εργασίας. Πρόσθετα, συντελεί στη βελτίωση του περιβάλλοντος και στην αντιμετώπιση του συνόλου των αστικών κοινωνικών προβλημάτων (Couch, 1990).

Κατά τη γνώμη μου ένας πιο περιεκτικός ορισμός που μπορεί να παρατεθεί για την αστική αναγέννηση είναι ο εξής: αστική αναγέννηση είναι η μεταμόρφωση ή η ανάπλαση ενός αστικού χώρου με τη δημιουργία κατοικιών, ξενοδοχείων, συνεδριακών κέντρων, εκθεσιακών χώρων, εμπορικών και αθλητικών κέντρων, γραφείων και επικέντρων πολιτιστικού και ψυχαγωγικού περιεχομένου (π.χ. μουσεία, θέατρα, γκαλερί, ατελιέ, χώροι παροχής γαστρονομικών υπηρεσιών) που συνιστούν τις δημιουργικές και πολιτιστικές βιομηχανίες, καθώς και χώρων στέγασης δημοσίων υπηρεσιών και Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων. Οι χώροι αυτοί μπορεί να είναι κενοί χώροι δημόσιου ή ιδιωτικού χαρακτήρα, εγκαταλελειμμένα βιομηχανικά κτίρια, πρώην αεροδρόμια, και αποθήκες, καθώς και προβλήτες.

Η αστική αναγέννηση συμβάλλει στη βιώσιμη ανάπτυξη των πόλεων καθώς συμβάλλει στην προστασία του περιβάλλοντός, στην αισθητική ανάπλαση του τοπίου, στην προστασία και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς, στην ικανοποίηση των κοινωνικών αναγκών και στην οικονομική ανάπτυξη των αστικών ιστών (Roberts, 2000). Η πολιτιστική αστική αναγέννηση έγκειται στην ανάπλαση ή αλλαγή ενός αστικού χώρου με δημιουργία επικέντρων μόνο πολιτιστικού χαρακτήρα (π.χ. Μπιλμπάο, Σέφιλντ).

Εικόνα 2: Βιομηχανικό κέλυφος που μετατράπηκε σε χώρο κατοικιών στο Πίτσμπουργκ

Πηγή: Skyscraperpage (2014).

Διαθέσιμο στο: <URL: <http://forum.skyscraperpage.com/showthread.php?t=210196>>

Πίνακας 3: Βασικά χαρακτηριστικά σύγχρονης αστικής πολιτικής «αναγέννησης» και συσχέτιση με τα χαρακτηριστικά των σύγχρονων αναπλάσεων

	Έμφαση στον υφιστάμενο αστικό χώρο και τη βελτίωσή του
Αειφορία και Συμπαγής πόλη	Δυνατότητα βελτίωσης «περιβαλλοντικού ίχνους» των ελεύθερων χώρων της πόλης από άποψη υλικών και λειτουργίας
Ανανέωση του ενδιαφέροντος για θέματα εικόνας και μορφής	Αισθητικές παρεμβάσεις
Ελεύθερος χρόνος και αναψυχή	Αύξηση σημασίας κοινόχρηστου και ελεύθερου χρόνου στην πόλη
Οικονομικός ρόλος της πόλης	Ποιότητα του φυσικού χώρου της πόλης ως τουριστικού πόρου
Ρόλος της πόλης ως μηχανισμού υπερτοπικής / διεθνούς ανταγωνιστικότητας	Η «ορατότητα» της πόλης στο διεθνή χώρο ,μέσω της ύπαρξης εμβληματικών στοιχείων είναι παράγοντας προσέλκυσης της έδρας διεθνών επιχειρήσεων
	Ρόλος της ποιότητας του αστικού χώρου ως παράγοντα προσέλκυσης εξειδικευμένου ανθρώπινου δυναμικού
Κοινωνικός διαχωρισμός	Αμφίσημος ρόλος των αναπλάσεων (βελτίωση υποβαθμισμένων περιοχών/ πιέσεις εξόδου παλαιού πληθυσμού και δραστηριοτήτων από αναβαθμισμένες περιοχές)
Διακυβέρνηση και εταιρική σχέση με ιδιωτικό τομέα	Δυνατότητα προσέλκυσης ιδιωτικών πόρων
Οι αναπλάσεις ως μηχανισμός δημιουργίας διαφορικής γαιοπροσόδου	

Πηγή: (Οικονόμου, 2004)

Στον επόμενο πίνακα παρουσιάζονται οι παράγοντες που συνθέτουν τη σύγχρονη πολιτική της αστικής αναγέννησης σε σχέση με τις επιδιώξεις και τις ενδεχόμενες επιπτώσεις τους.

Πίνακας 4: Παράγοντες σύγχρονης πολιτικής αστικής αναγέννησης

Γενικότερες επιδιώξεις αστικής αναγέννησης	Δυνητικές επιπτώσεις των αναπλάσεων
Άρση περιορισμών και μειονεκτημάτων	1. Ανάκτηση εγκαταλειμμένων ή υποβαθμισμένων περιοχών 2. Ακαμψίες του ιδιοκτησιακού καθεστώτος 3. Δυσκολίες εσωτερικής κυκλοφορίας/ στάθμευσης ή υπερτοπικής πρόσβασης
Πυροδότηση ευρύτερων αλλαγών	1. Πιλοτική ή εμβληματική λειτουργία που υπογραμμίζει ότι είναι εφικτή η αλλαγή προκαλώντας αρκετές σημαντικής κλίμακας πρωτογενείς αλλαγές, ώστε να προσελκύσει δευτερογενώς νέες πρωτοβουλίες και επενδύσεις ('flagship projects') 2. Κινητοποίηση αλυσίδων επιπτώσεων, μέσω του πρώτου βήματος (π.χ. η βελτίωση των φυσικών συνθηκών και της όψης των κτιρίων κινητοποιεί τους κατοίκους ή ιδιοκτήτες για να προχωρήσουν στα επόμενα βήματα)
Αξιοποίηση ευκαιριών και δυνατοτήτων	1. Αξιοποίηση της ποιότητας του υπάρχοντος κτηριακού αποθέματος και επανάχρηση (μετά από βελτίωση – εκσυγχρονισμό) 2. Αξιοποίηση άλλων πολεοδομικών στοιχείων (π.χ. παραλία, αρχαιολογικοί χώροι κ.λπ.).
Αύξηση της προσφοράς	Φάσμα από την κατασκευή βασικής πολεοδομικής-περιβαλλοντικής-μεταφορικής υποδομής μέχρι τη δημιουργία κτιριακών υποδομών (π.χ. μουσείων, συνεδριακών κέντρων κ.λπ.)
Προώθηση ολοκληρωμένης κοινωνικό-οικονομικής και φυσικής αναμόρφωσης	Κυρίως διοχέτευση δημοσίων πόρων για την ταυτόχρονη αντιμετώπιση χωρικά εντοπισμένων φυσικών, οικονομικών και κοινωνικών προβλημάτων (URBAN ή Strategic Development sites ή Περιοχές Ολοκληρωμένων Παρεμβάσεων του ΚΠΣ).

Πηγή: (Οικονόμου, 2004)

Με βάση όσα συνοπτικά εμφανίζονται στον πίνακα 4, μπορούμε να παρουσιάσουμε συνοπτικά παραδείγματα περιοχών όπου εφαρμόστηκε η πολιτική της αστικής αναγέννησης σε όλον τον κόσμο.

Πίνακας 5: Παραδείγματα πολιτικής αστικής αναγέννησης

ΑΜΕΡΙΚΗ	ΕΥΡΩΠΗ	ΑΣΙΑ	ΑΦΡΙΚΗ	ΩΚΕΑΝΙΑ
Λαυρέντιος, Μασαχουσέτη	Πάρκο ΜΜΕ, Κολωνία	Parel, Μουμπαί, Ινδία	Αλεξάνδρα, Γιοχάνεσμπουργκ	Κεντρικό Πάρκο, Σίντνεϊ
BeltLine, Ατλάντα	Τέμπλ Μπαρ, Δουβλίνο	Ambattur, Τσενάι, Ινδία	Τσιάβελο, Σοβέτο, Γιοχάνεσμπουργκ	Ντόκλαντς, Μελβούρνη
Πάρκο Χάιντ, Σικάγο	Ανατολικά Ντόκλαντς, Άμστερνταμ	Περιοχή Σολτ λέικ, Καλκούτα	Κιγκάλι, Ρουάντα	Wynyard Quarter, Όκλαντ
Ρόκβιλ, Μέριλαντ	Ντόκλαντς, Λονδίνο	Sentul, Κουάλα Λουμπούρ, Μαλαισία	Περιοχή 6, Κέιπ Τάουν	Πράσινη πλατεία, Σίντνεϊ
Ανατολή Ελευθερίας, Πίτσμπουργκ	Γκούγκενχάιμ, Μπιλμπάο	Μπυκίλα, Μουμπαί		Λιμάνι Μελβούρνης
Ακρογιαλιά Τεχνών Μίλερ και Δημιουργική Περιοχή, Ιντιάνα	Κέντρο Μάντσεστερ	Δρόμος Reay, Μουμπαί		Pyrmont και Ultimo, Σίντνεϊ
McCaughey, Έντμοντον	Κέντρο Μπέρμιγχαμ	Εσκισεχίρ, Τουρκία		
Πουέρτο Μαδέρο, Μπουένος Άϊρες	Πόρτο Βίβο-Πόρτο	Cheonggyecheon, Σεούλ		
Μπογκοτά, Κολομβία	Πόρτα Νουόβα, Μιλάνο	Δρόμος Lee Tung, Χονγκ Κονγκ		

Πηγή: (Ιδία επεξεργασία)

Από τον παραπάνω πίνακα συνάγεται ότι σε πλήθος πόλεων, σε όλες τις ηπείρους, εφαρμόζεται η πολιτική της αστικής αναγέννησης από τις τοπικές αρχές γεγονός που δεικνύει ότι αυτή αποτελεί σημαντικό εργαλείο της αστικής διακυβέρνησης και συμβάλλει σημαντικά στο σχεδιασμό των πόλεων. Στην εικόνα 3 βλέπουμε ένα παράδειγμα από τη Μελβούρνη...

Εικόνα 3: Ντόκλαντς στη Μελβούρνη

Πηγή: Australiaday, (2017). Διαθέσιμο στο:

<URL: <http://www.australiaday.vic.gov.au/wp-content/uploads/2014/12/Docklands.jpg> >

7. Οι παράγοντες που οδηγούν στη βιώσιμη αστική ανάπτυξη

Με τον όρο αστική ανάπτυξη εννοούμε την πληθυσμιακή μεγέθυνση μιας αστικής χωρικής ενότητας λόγω της μεγάλης ζήτησης εργασίας που παρατηρείται σε αυτή ως απότοκο της οικονομικής της ανάπτυξης. Κωδικοποιημένα, οι παράγοντες που ευνοούν την αστική ανάπτυξη σε μια περιοχή είναι οι κάτωθι (Πολύζος, 2015):

Ύπαρξη μεγάλων έργων υποδομής (αεροδρόμια, λιμάνια)

Κόστος και επίπεδο διαβίωσης

Διαμορφωμένη επιχειρηματική κουλτούρα

Η παρουσία εξειδικευμένου ανθρώπινου δυναμικού

Η εγγύτητα σε περιοχή με πρώτες ύλες

Τα παρεχόμενα επενδυτικά κίνητρα του κράτους

Η ύπαρξη σημαντικών δημοσίων παροχών και υπηρεσιών

Αρχιτεκτονική και μορφολογία κτιρίων

Τα Πολεοδομικά χαρακτηριστικά

Κλιματολογικές συνθήκες

Τοπογραφία πόλης

Διατήρηση ή επέκταση υφιστάμενων επιχειρήσεων

Αστικός τουρισμός

Στις τελευταίες δεκαετίες υφίσταται παγκόσμιο ενδιαφέρον για το ρόλο των πολιτιστικών και δημιουργικών βιομηχανιών στην αστική ανάπτυξη. Η προέλευση αυτής της τάσης μπορεί να αποδοθεί στην δεκαετία του 1960, όταν κοινωνικο-οικονομολόγοι όπως ο Edward Banfield και ο Daniel Bell υποστήριξαν την αξία του πολιτισμού για την οικονομική ανάπτυξη (Bell & Jayne, 2004). Στη σύγχρονη εποχή ζητούμενο είναι να υφίσταται βιώσιμη ανάπτυξη των πόλεων, δηλαδή η ανάπτυξη τους να λαμβάνει υπόψη την ικανοποίηση των κοινωνικών αναγκών, την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, τη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς και τις ανάγκες των μελλοντικών γενεών. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί με την υιοθέτηση, από τους αστικούς κυβερνώντες, κινήτρων για τη δημιουργία ή ενίσχυση του τομέα της δημιουργικής οικονομίας στις πόλεις τους. Έτσι ο πολιτισμός και η ψυχαγωγία αποτελούν βασικά εργαλεία στα χέρια των ερευνητών του αστικού χώρου για την επίτευξη του στόχου της αειφόρου ανάπτυξης (Montgomery & Robinson, 1993; Δέφνερ κ.ά., 2009).

Η ανθρώπινη δημιουργικότητα και το πνευματικό κεφάλαιο επιβάλλεται να προωθείται από το κράτος ως μια σημαντική διάσταση της βιώσιμης ανάπτυξης (Ruyters, 2005). Έτσι, δημιουργικές πόλεις είναι αυτές που οι διοικήσεις τους ακολουθούν την πολιτική ενίσχυσης πολιτιστικών και δημιουργικών δραστηριοτήτων. Η έννοια της «δημιουργικής πόλης» εμφανίστηκε στα τέλη της δεκαετίας του 1980 και ενθαρρύνει την ευρύτητα σκέψης και της φαντασίας κάνοντας χρήση των πιθανών πόρων. Η δημιουργική υποδομή περιλαμβάνει την τεχνολογία και ένα ευέλικτο εργατικό δυναμικό. Ακόμη, η βασική ιδέα μιας δημιουργικής πόλης είναι η κοινωνική ισότητα και η διαχείριση του ανθρώπινου δυναμικού (Landry, 2005).

Πίνακας 6: Παραδείγματα δημιουργικών πόλεων από το διεθνή χώρο

Δημιουργική Πόλη	Δημιουργικά Πεδία
Σάντα Φε - Αργεντινή	Χειροτεχνία και παραδοσιακές τέχνες
Σασαγιάμα - Ιαπωνία	Χειροτεχνία και παραδοσιακές τέχνες
Μπαμιάν - Αφγανιστάν	Χειροτεχνία και παραδοσιακές τέχνες
Σασαγιάμα - Ιαπωνία	Χειροτεχνία και παραδοσιακές τέχνες
Ιτσεόν - Ν. Κορέα	Χειροτεχνία και παραδοσιακές τέχνες
Φαμπριάνο - Ιταλία	Χειροτεχνία και παραδοσιακές τέχνες
Ισφαχάν - Ιράν	Χειροτεχνία και παραδοσιακές τέχνες
Ασσουάν - Αίγυπτος	Χειροτεχνία και παραδοσιακές τέχνες
Όστιν- ΗΠΑ	MME

Λιντς- Αγγλία	MME
Λυών - Γαλλία	MME
Γιόρκ - Αγγλία	MME
Ντακάρ - Σενεγάλη	MME
Σαπόρο - Ιαπωνία	MME
Γουανγκτζού - Κίνα	MME
Μπογκοτά - Κολομβία	Μουσική
Κίνγκστον - Τζαμάικα	Μουσική
Σεβίλλη - Ισπανία	Μουσική
Λίβερπουλ - Αγγλία	Μουσική
Γλασκόβη - Σκωτία	Μουσική
Αννόβερο - Γερμανία	Μουσική
Κατοβίτσε - Πολωνία	Μουσική
Χαμαμάτσου - Ιαπωνία	Μουσική
Αδελαΐδα - Αυστραλία	Μουσική
Σίντνεϊ - Αυστραλία	Κινηματογράφος
Μπράντφορντ - Αγγλία	Κινηματογράφος
Σάντος- Βραζιλία	Κινηματογράφος
Ρέικιαβικ- Ισλανδία	Κινηματογράφος
Μπουένος Άιρες- Αργεντινή	Σχεδιασμός
Σαγκάη - Κίνα	Σχεδιασμός
Σιγκαπούρη - Σιγκαπούρη	Σχεδιασμός
Βερολίνο - Γερμανία	Σχεδιασμός
Μπιλμπάο - Ισπανία	Σχεδιασμός
Τορίνο - Ιταλία	Σχεδιασμός
Κοριτίμπα - Βραζιλία	Σχεδιασμός
Ντιτρόιτ - ΗΠΑ	Σχεδιασμός
Μόντρεαλ - Καναδάς	Σχεδιασμός
Σεντζέν – Κίνα	Σχεδιασμός
Κόμπε - Ιαπωνία	Σχεδιασμός
Σεούλ – Νότια Κορέα	Σχεδιασμός
Πεκίνο - Κίνα	Σχεδιασμός
Ναγκόγια - Ιαπωνία	Σχεδιασμός
Ελσίνκι – Φινλανδία	Σχεδιασμός
Βουδαπέστη - Ουγγαρία	Σχεδιασμός
Μπέργκεν- Νορβηγία	Γαστρονομία
Φλοριανόπολις- Βραζιλία	Γαστρονομία
Άγιος Φραγκίσκος- ΗΠΑ	Παραστατικές Τέχνες
Νέα Υόρκη -ΗΠΑ	Μόδα, Τέχνες, Κινηματογράφος
Λονδίνο	Μουσεία

Πηγή: (Ίδια επεξεργασία)

8. Συμπεράσματα

Το δεύτερο μισό του 20ου αιώνα ήταν μια περίοδος ραγδαίων εξελίξεων και διαφοροποιήσεων για τις ευρωπαϊκές πόλεις σε επίπεδο πολεοδομικό, κοινωνικό και οικονομικό, λόγω της αλλαγής της παραγωγικής δομής από το δευτερογενή στον τριτογενή παραγωγικό τομέα. Συνέπεια αυτών των διαφοροποιήσεων ήταν η παρακμή μεγάλων τμημάτων των πόλεων (εγκαταλελειμμένα βιομηχανικά κελύφη, παλιές αποθήκες, παλιοί σιδηροδρομικοί σταθμοί, προβλήτες λιμανιών), που αποτέλεσε έκτοτε μείζον ζήτημα για τις ίδιες τις πόλεις.

Αυτό το ζήτημα αρκετοί αστικοί διαχειριστές και αρκετές αστικές αρχές προσπάθησαν ή προσπαθούν να θεραπεύσουν με ποικίλες μεθόδους μια εκ των οποίων είναι η αναζωογόνηση αστικών περιοχών με τη δημιουργία ή περαιτέρω ενίσχυση χώρων που φιλοξενούν Πολιτιστικές και Δημιουργικές Βιομηχανίες. Τέτοια παραδείγματα περιοχών είναι ο κήπος Κόβεντ, τα Ντόνκλαντς στο Λονδίνο, το Μαραί στο Παρίσι και το Σόχο στη Νέα Υόρκη (Mignaqui et al., 2005).

Όπως είδαμε παραπάνω, η αστική αναγέννηση ή ανασυγκρότηση ή αναζωογόνηση, (όπως αλλιώς είθισται να συναντώνται στην ελληνόγλωσση βιβλιογραφία οι αγγλόφωνοι όροι *urban regeneration* ή *urban renaissance* ή *urban renewal*) αποτελεί μια αστική πολιτική, που συνδέεται με την προώθηση της ανάπτυξης των πόλεων σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο. Αυτή μπορεί να επιτευχθεί με την ενίσχυση της δημιουργικής οικονομίας -μέσω της δημιουργίας πολιτιστικών και ψυχαγωγικών επικέντρων, καθώς και δημιουργικών δραστηριοτήτων- που αποτελεί μια από τις βασικές δομές οργάνωσης προγραμμάτων ανασυγκρότησης κέντρων πόλεων τόσο σε χώρες της Ευρώπης, όσο και στην Ελλάδα και θεωρείται πρωταρχικό εργαλείο βιώσιμης αστικής ανάπτυξης και ανέλιξης των πόλεων στη διεθνή ιεραρχία του αστικού συστήματος. Γενικά, είναι επιστημονικά παραδεκτό ότι οι πόλεις που περιλαμβάνουν δημιουργικές και πολιτιστικές βιομηχανίες αναπτύσσονται οικονομικά και παρουσιάζουν υψηλά επίπεδα απασχόλησης, γι' αυτό κρίνεται σημαντική η συνεισφορά της δημιουργικής οικονομίας στην εθνική οικονομία των κρατών και εν γένει στην αναπτυξιακή πορεία των πόλεων.

Την πρωτοκαθεδρία στην υιοθέτηση της στρατηγικής ανάπτυξης και ενθάρρυνσης του τομέα της δημιουργικής οικονομίας, που οδηγεί στην αστική αναγέννηση και

βιώσιμη ανάπτυξη περιοχών, την κατέχουν οι δημοτικές αρχές πόλεων από το Ηνωμένο Βασίλειο (π.χ. Λίβερπουλ) και τις ΗΠΑ (π.χ. Νέα Υόρκη). Βέβαια οι κυβερνώντες και άλλων πόλεων του κόσμου ακολούθησαν παρόμοια πολιτική όπως, επί παραδείγματι, η Βαρκελώνη, η Γρενάδα και το Μπιλμπάο στην Ισπανία, η Μπολόνια στην Ιταλία, το Βερολίνο και άλλες πόλεις του πρώην ανατολικού μπλοκ όπως το Μπρασόβ, το Σιμπιού και το Κλουζ στη Ρουμανία (Becut, 2016), καθώς και το Ροστόκ (στη Γερμανία). Στην Ελλάδα γνωρίζουμε τα παραδείγματα Γκάζι, τον Κεραμικό τον Παλιό ιππόδρομο (Αθήνα), αλλά και τα Λαδάδικα (Θεσσαλονίκη), και τα Παλιά (Βόλος) κλπ.

Επιπρόσθετα, η ανάπτυξη των δημιουργικών και πολιτιστικών βιομηχανιών αποτελεί εργαλείο αστικής διακυβέρνησης και σχεδιασμού πόλεων από τους ιθύνοντες περιοχών της Ασίας- π.χ, Γουανγκτζού (Zielke, & Waibel, 2014) και Σαγκάη στην Κίνα-, της Αυστραλίας (π.χ. Μελβούρνη και Σίντνεϊ), της Αφρικής (π.χ, Κέιπ Τάουν Νότιας Αφρικής) και της Νότιας Αμερικής (π.χ. Ρίο ντε Τζανέιρο, Σάντος, Φλοριανόπολις στη Βραζιλία και Μπουένος Άιρες στην Αργεντινή). Όμως είναι χρήσιμο να επισημανθεί ότι υπάρχουν διαφορές στον τρόπο ανάπτυξης της δημιουργικής οικονομίας από τις δημοτικές αρχές των πόλεων της Ευρώπης, της Βόρειας Αμερικής, της Ασίας και άλλων ηπείρων λόγω ποικίλων τοπικών συνθηκών (Zheng, 2011).

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία

- Αυδίκος, Β. (2014) *Οι Πολιτιστικές και Δημιουργικές Βιομηχανίες στην Ελλάδα*, Αθήνα: Επίκεντρο.
- Γοσποδίνη, Α. (2006) 'Σκιαγραφώντας, ερμηνεύοντας και ταξινομώντας τα νέα τοπία της μεταβιομηχανικής πόλης', στο Α. Γοσποδίνη Η. Μπεριάτος (επ.) *Τα νέα αστικά τοπία και η ελληνική πόλη*, Αθήνα: Κριτική.
- Δέφνερ, Α., Μεταξάς, Θ., Συρακούλης, Κ. και Παπαθεοχάρη, Θ. (2009) 'Μπορεί ένας πολιτιστικός πόρος να λειτουργήσει ως καταλύτης της ανάπτυξης μιας πόλης; Η περίπτωση του Μουσείου Καπνού της Καβάλας', στον Κοτζαμάνης, κ.ά. (επ.) *Πρακτικά του 2ου Πανελληνίου Συνεδρίου Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης*, Τόμος 2, Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, σελίδες 829-836
- Δημόπουλος, Κ. και Σιόλας, Α. (2009) 'Οι προβληματισμοί για την έννοια της μητρόπολης και οι επιπτώσεις τους στην αντιμετώπιση του σχεδιασμού της'. στον Κοτζαμάνης, κ.ά. (επ.) *Πρακτικά 2ου Πανελληνίου Συνεδρίου Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης*, Τόμος 2, Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, σελίδες 747-756.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2011) Πρόταση Κανονισμού του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για τη θέσπιση του προγράμματος "Δημιουργική Ευρώπη".
- Ζουμπουλάκης, Μ. (2015) 'Δημιουργικές προκλήσεις στην οικονομία', *Days of Art*, τεύχος 2, σελ. 54-57.
- Λαζαρέτου, Σ. (2014) Η έξυπνη οικονομία: πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες στην Ελλάδα. Μπορούν να αποτελέσουν προοπτική διεξόδου από την κρίση;, Αθήνα : Τράπεζα της Ελλάδος, Διεύθυνση Οικονομικών Μελετών – Τμήμα Ειδικών Μελετών. Διαθέσιμο στο: <URL: <http://www.bankofgreece.gr/BogEkdoseis/Paper2014175.pdf>>
- Μακρή, Μ. και Σκάγιαννης, Π. (2012) 'Αποβιομηχάνιση και μετασχηματισμός του χώρου: Η οδός Πειραιώς', *Εισήγηση στο 3ο Πανελλήνιο Συνέδριο Χωροταξίας, Πολεοδομίας & Περιφερειακής Ανάπτυξης*, Βόλος
- Οικονόμου, Δ. (2004) 'Αστική αναγέννηση και πολεοδομικές αναπλάσεις', *Τεχνικά Χρονικά*, 5 (3): 1-10.
- Πολύζος, Σ. (2015) *Αστική Ανάπτυξη*, Αθήνα: Κριτική.
- Σουλιώτης, Ν. (2009) 'Πολιτιστικές στρατηγικές και αστική αναζωογόνηση στο ιστορικό κέντρο της Αθήνας: τοπικές συνθήκες και παγκόσμιες τάσεις', στον Κοτζαμάνης, κ.ά.

2009 (επ.) Πρακτικά 2^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Τόμος II, Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, σελίδες 665-674.

Σπανουδάκη, Ε. Μ. (2013) Πολιτιστική Δημιουργική Βιομηχανία και Περιφερειακή Ανάπτυξη. Χανιά: Πολυτεχνείο Κρήτης. Διαθέσιμο στο : <URL: https://www.academia.edu/6948658/ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ_ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ_ΚΑΙ_ΤΟΠΙΚΗ_ΑΝΑΠΤΥΞΗ >

Χατζηδημητρόγλου Χ. (2013) 'Δημιουργική Οικονομία: Οι Δημιουργικοί Κλάδοι στην Ελλάδα', Διπλωματική Εργασία, Αθήνα: Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο- Σχολή Εφαρμοσμένων Μαθηματικών & Φυσικών Επιστημών, Τομέας Ανθρωπιστικών Κοινωνικών Επιστημών και Δικαίου.

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

Adair, A., Berry, J., McGreal, S., Hutchison, N., Watkins, C. & Gibb, K. (2003) 'Urban regeneration and property investment performance', *Journal of Property Research*, **20** (4): 371- 386.

Becut, A., G., (2016), 'Dynamics of creative industries in a post-communist society. The development of creative sector in Romanian cities', *City, Culture and Society*, **7** (2): 63-68.

Bayliss, D. (2004) 'Creative planning in Ireland: the role of culture-led development in Irish planning', *European Planning Studies*, **12** (4): 497–515.

Bell, D., & Jayne, M. (2004) *City of Quarters: Urban Villages in the Contemporary City*, Oxford: Routledge.

Binns, L. (2005) Capitalising on culture: an evaluation of culture-led urban regeneration policy. Dublin: Dublin Institute of Technology. Διαθέσιμο στο: <URL: <http://arrow.dit.ie/cgi/viewcontent.cgi?article=1004&context=futuresacart> >

Bontje, M., & Musterd, S. (2009) 'Creative industries, creative class and competitiveness: Expert opinions critically appraised', *Geoforum*, **40** (5): 843–852.

Brown, A., O'Connor, J., & Cohen, S. (2000) 'Local music policies within a global music industry: Cultural quarters in Manchester and Sheffield', *Geoforum*, **31** (4): 437–451.

Campbell, S. (1996) 'Green Cities, Growing Cities, Just Cities? Urban Planning and the Contradictions of Sustainable Development', *Journal of the American Planning Association*, **62** (3): 296–312.

Chatterton. P. (2000) 'Will the real creative city please stand up', *City*, **4** (3): 390-397.

- Chapain, C. & Comunian, R. (2010) 'Enabling and Inhibiting the Creative Economy: The Role of the Local and Regional Dimensions in England', *Regional Studies*, 44 (6): 717-734.
- Clark, N., T., Lloyd, R., Wong, K. K. & Jain, P. (2002) 'Amenities drive urban growth', *Journal of Urban Affairs*, 24 (5): 493-515.
- Couch, C. (1990) *Urban renewal: Theory and practice*, London: Macmillan.
- Crewe, L. & Beaverstock, J. (1998) 'Fashioning the city: Cultures of consumption in contemporary urban spaces', *Geoforum*, 29 (3): 287-308.
- Davis, C. H., Creutzberg, T. & Arthurs, D. (2009) 'Applying an innovation cluster framework to a creative industry: The case of screen-based media in Ontario', *Innovation: Management, Policy & Practice*, 11 (2): 201-214.
- DCMS, (2016) Creative Industries Economic Estimates. Διαθέσιμο στο: <URL: στο https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/523024/Creative_Industries_Economic_Estimates_January_2016_Updated_201605.pdf>
- Drake, G. (2003): 'This place gives me space': Place and creativity in the creative industries', *Geoforum*, 34 (4): 511-524.
- Evans, G. (2001a) *Cultural planning: An urban renaissance*, London & New York: Routledge.
- Evans, G. (2001b) 'Small is beautiful? ICT and SMTEs: a European comparative', *Information Technology and Tourism*, 3 (3-4):139-153.
- Evans, G. (2009) 'Creative cities, creative spaces and urban policy', *Urban Studies*, 46 (5-6) : 1003-1040.
- Feldman, M. P. (1994) 'Knowledge complementarity and innovation', *Small Business Economics*, 6 (5): 363-372.
- Flew, T. & Cunningham, S. (2010) 'Creative Industries after the first decade of debate', *The Information Society*, 26 (2): 113-123.
- Florida, R., L. (2002) *The Rise of the Creative Class: And How It's Transforming Work, Leisure, Community and Everyday Life*, New York: Routledge.
- Florida, R. (2003) 'Cities and creative class', *City & Community*, 2 (1): 3-19.
- Foord, J. (2008) 'Strategies for creative industries: An international review', *Creative Industries Journal*, 1 (2): 91-113.
- Galloway, S. & Dunlop, S. (2007) 'A critique of definitions of the cultural and creative industries in public Policy', *International Journal of Cultural Policy*, 13 (1): 17-31.
- Garcia, B. (2004) 'Cultural policy and urban regeneration in western European cities: Lessons from experience, prospects for the future', *Local Economy*, 19 (4): 312-326.

- Garnham, N. (2005) 'From cultural to creative industries: An analysis of the implications of "Creative Industries" approach to arts and media policy making in the United Kingdom', *International Journal of Cultural Policy*, **11** (1): 15-29.
- Greenberg, M. (2013) 'What on Earth Is Sustainable? Toward Critical Sustainability Studies', *Boom: A Journal of California* **3** (4): 54–66
- Hall, P. (2000) 'Creative cities and economic development' *Urban Studies*, **37** (4): 639–649.
- Hallencreutz, D., & Lundequist, P. (2003) 'Spatial clustering and the potential for policy practice: Experiences from cluster-building processes in Sweden', *European Planning Studies*, **11** (5): 533–537.
- Hamnett, C. and Whitelegg, D. (2007) 'Loft conversion and gentrification in London: From industrial to postindustrial land use', *Environment and Planning A*, **39** (1): 106-124.
- Howkins, J. (2001/2007) *The Creative Economy*, London: Penguin books.
- Hutton, T. A. (2004): 'The new economy of the inner city', *Cities*, **21** (2): 89-108.
- Jinfeng, C. και Kagawa, T. (2009) 'A Study on the Spatial Difference of Creative Industrial Zones in Shanghai', *Ritsumeikan Research Repository*, **21**: 29–42.
- Kea, (2006) *The economy of culture in Europe: Μελέτη που εκπονήθηκε για την Ευρωπαϊκή Επιτροπή*. Διαθέσιμο στο: <URL http://www.keanet.eu/ecoculture/executive_summary_en.pdf>
- Landry, C. (2005) 'Lineages of the creative city', in S. Franke & E. Verhagen (Eds.), *Creativity and the City: How the Creative Economy Changes the City*, Rotterdam: NAI Publishers, 42-54.
- Landry, C. (2008) *The Creative City: A Toolkit for Urban Innovators*, London: Earthscan.
- Lazzeretti, L., Boix, R., & Capone, F. (2008) 'Do creative industries cluster? Mapping creative local production systems in Italy and Spain', *Industry and Innovation*, **15** (5): 549–567.
- Levickaité, R. (2011), 'Four Approaches to the creative economy: General overview', *Business, Management and Education*, **9** (1): 81-92.
- Lloyd, R. (2002) 'Neo-bohemia: Art and neighborhood redevelopment in Chicago', *Journal of Urban Affairs*, **24** (5): 517-532.
- Lloyd, R. (2006) *Neo-Bohemia: Art and Commerce in the Postindustrial City*, New York: Routledge.
- Logan, R., & Molotch, L. (1987) *Urban Fortunes: The Political Economy of Place*, Berkeley: University of California Press.
- Markusen, A., Wassall, H., G., DeNatale, D., and Cohen, R. (2008) 'Defining the creative economy: Industry and occupational approaches', *Economic Development Quarterly*, **22** (1): 24–45.

- Martin, R. & Sunley, P. (2003) 'Deconstructing clusters: Chaotic concept or policy panacea?' *Journal of Economic Geography*, **3** (1): 5-35.
- Mato, D. (2009) 'All industries are cultural', *Cultural Studies*, **23** (1): 70-87.
- McCann, P. (2002) *Αστική και Περιφερειακή Οικονομική*, Αθήνα: Συμμετρία.
- Mignaqui, I., Szajnberg, D. & Ciccolella, P. (2005) 'Creative clusters in Buenos Aires city', Μπιλμπάο: *41st ISoCaRP Congress*.
- Miles, S. and Paddison, R. (2005) 'Introduction: The Rise and Rise of Culture-led Urban Regeneration', *Urban Studies*, **42** (5/6): 833–839.
- Miles, M. (2005) 'Interruptions: Testing the rhetoric of culturally led urban development', *Urban Studies*, **42** (5-6): 889–911.
- Miller, T. (2009), 'From Creative to Cultural Industries', *Cultural Studies*, **23** (1): 88-99.
- Mommaas, H. (2004) 'Cultural Clusters and the Post-Industrial City: Towards the Remapping of Urban Cultural Policy', *Urban Studies*, **41** (3): 506-532.
- Montgomery, J., & Robinson, M. D. (1993) 'Visual artists in New York: What's special about person and place', *Journal of Cultural Economics*, **17** (2): 17–39.
- Morteau, H. (2014) 'Which governance for cultural clusters? A compared analysis of Québec (St Roch District), Barcelone (22@) et Nantes (Quartier de la Création)', ACEI 2014: The 18th International Conference on Cultural Economics presented by the Association Cultural Economics International, pp. 1-20
- Nachum, L. & Keeble, D. (2003) 'Neo-Marshallian clusters and global networks: The linkages of media firms in central London', *Long Range Planning*, **36** (5): 459–480.
- O'Connor, J. (1998) 'Popular culture, cultural intermediaries and urban regeneration', in T. Hall & P. Hubbard (Eds.) *The entrepreneurial city: Geographies of politics, regime and representation*, Chichester: John Wiley & Sons, 225–239.
- Pacheco-Vega, R. (2007). 'Una crítica al paradigma de desarrollo regional mediante clusters industriales forzados', *Estudios Sociológicos*, **25** (75): 683-707.
- Peck, J. (2005) 'Struggling with the creative class', *International Journal of Urban and Regional Research*, **29** (4):740– 770.
- Pratt, A. C. (2000) 'New media, the new economy and new spaces', *Geoforum*, **31** (4): 425–436.
- Pratt, A. C. (2005) 'Cultural industries and public policy: An oxymoron?' *International Journal of Cultural Policy*, **11** (1): 31-44.
- Porter, M. (2008) *On Competition. Updated and Expanded Edition*, Boston: Harvard Business School Publishing Corporation.

- Roberts, P. (2000) 'The Evolution, Definition and Purpose of Urban Regeneration', in P. Roberts, & H. Sykes (eds.) *Urban Regeneration: A Handbook*, London: Sage Publications, 9-36.
- Roberts, P., Sykes, H., (2000) *Urban Regeneration*, London: Sage Publications.
- Roodhouse, S. (2006) *Cultural Quarters: Principles and Practice*, Bristol: Intellect.
- Ruyters, D. (2005) 'Asocial, unprofitable and autonomous: The rise of the postcreative class', in S. Franke & E. Verhagen (Eds.) *Creativity and the city: How the creative economy changes the city*, Rotterdam: NAI Publishers, 80–88.
- Scott, A., J. (1999). 'The cultural economy: Geography and the creative field', *Culture, Media, and Society*, **21** (6): 807–817.
- Scott, A., J. (2004) 'Cultural-products industries and urban economic development: Prospects for growth and market contestation in global context'. *Urban Affairs Review*, **39** (4): 461–490.
- Scott, A. (2006) 'Creative cities: conceptual issues and policy questions', *Journal of Urban Affairs*, **28** (1): 1–17.
- Shaw, D. (2001) 'The post-industrial city', in R. Paddison (Eds.) *Handbook of Urban Studies*, London: Sage, pp. 284-296.
- Short, J., R., Benton, L., M., Luce, W. B., & Walton, J. (1993) 'Reconstructing the image of an industrial city', *Annals, Association of American Geographers*, **83** (2): 207–224.
- Stevenson, D. (2007) 'Πόλεις και Αστικοί Πολιτισμοί', Αθήνα: Κριτική, σελ.167
- Tajtakova, M.& Olejarovab, M. (2012) 'Culture and its role in the volatile environment of knowledge and creative age in view of crisis', *American Academic & Scholarly Research Journal Special issue* , **4** (5): 1-7.
- Throsby, D. (2001) *Economics and Culture*, Cambridge : Cambridge University Press.
- UNCTAD, (2010) *Creative Economy Report* . New York: United Nations. Διαθέσιμο στο: <URL: <http://www.unctad.org/creative-economy>>
- UNESCO, (2013) *Economy report 2013 special edition : widening local development pathways*. New York. Διαθέσιμο στο: <URL: <http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/creativity/creative-economy-report-2013-special-edition/>>
- Yelinek, A. (2009) *Culture as a tool for urban regeneration*. The Jerusalem Institute For Israel Studies. Διαθέσιμο στο : <URL: <http://www.jiis.org/.upload/publications/culture%20and%20urban%20regeneration.pdf>>

- Wansborough, M., & Mageean, A. (2000) 'The role of urban design in cultural regeneration', *Journal of Urban Design*, **5** (2): 181–197.
- Zheng, J. (2011) 'Creative industry clusters and the 'entrepreneurial city of Shanghai'', *Urban studies*, **48** (16): 3561–3582.
- Zhong, S. (2012) 'Production, Creative Firms and Urban Space in Shanghai', *Culture Unbound, Journal of Current Cultural Research*, **4** (1): 169–191.
- Zielke, P. & Waibel, M. (2014) 'Comparative urban governance of developing creative spaces in China', *Habitat International*, **41** (1): 99-107.
- Zukin, S. (1982) *Loft living: Culture and Capital in Urban Change*, Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Zukin, S. (1995) *The Cultures of Cities*, Cambridge Mass: Blackwell Publishers Ltd.